

у нас досега — дори без да изключвам тук анкети, правени от далечни и близки предходници на Свиленов — не се е трудил така последователно и системно, не е влагал толкова труд и дарба в областта на литературната беседа. Отсега можем да кажем със сигурност, че това ще са книги, търсени от всеки, който обича и който сериозно изследва българската литература.

Константин Еленков

„КОРЕНИ“. Литературни есета от СИМЕОН ЯНЕВ

С., изд. Народна младеж, 1976. 141 с.

Симеон Янев е писател с твърде разностранни интереси — наред с опитите му в областта на детско-юношеската белетристика („Но преди да изляза на ринга“, „Прочетено крадешком“) привлече вниманието литературно-историческото му изследване „Традиция и жанр“, един от редките опити да се проследи историята на даден жанр (разказа) в органична връзка с цялостния литературен развой. За нашите привички подобен творчески диапазон е немного обичаен, а и съдейки по досегашните му изяви, мнозина, предполагах, биха отдали предпочитанията си на литературния историк пред белетриста. Ала новата му книга, необичайна за автора си и като тематика (защото той не е проявявал досега по-специален интерес към Възраждането и националноосвободителните борби), и като жанр, подсказва и плодотворността на тяхната симбиоза. Защото ако в много отношения (богата фактическа основа, научна добросъвестност пр.) тя е труд на един прецизен учен, то уменията на автора да разкрие психологическия пълнеж на отделния жест, на отделната реплика, за да изгради от отделните детайли един цялостен образ, „издава“ белетриста. Разбира се, подобно деление е съвсем условно — позволявам си го, защото то ни насочва към нещо твърде съществено в замисъла на книгата: да се видят три ярки фигури от нашата история, обединени около кулминацията на националноосвободителното ни движение — Априлското въстание, — и в пълнотата на интимно-психологическия си битие, и като изразители на отделни страни от националната ни характерология.

В краткия предговор С. Янев пише: „В Панагюрище. . . са събрани един до друг трима големи водачи на Априлското въстание — Георги Бенковски, Панайот Волов и Захари Стоянов. Още от първите класове на училището научаваме каква голяма и колко чиста обич към отечеството ги е сродявала. Но различията между тях — разли-

чия, които дават лица на тяхното родолюбие, са интригували малко хора след „Записки по българските въстания“.

„Тези различия — различия на характерите, различия на биографиите, различия на целите и на общуването им с народа, — запечатани освен в голямата българска книга на Захари Стоянов, са останали и в хиляди спомени на въстаници и очевидци; те са дълбоко в духа на въстанието.“

На гребена на един поврат в историята, те, към всичкото дотук, не изразяват само себе си; те изразяват релефно и високо националната характерология, националната психология от различни страни, националния живот в неговата традиция и в тръпното присъствие в него на новото време.“

От тази отправна точка тръгва С. Янев, за да изгради един своеобразен есенствен триптих. А съпоставени помежду си, и тримата се разкриват в нова светлина, открояват нови черти от своето присъствие в голямото дело.

Така например в есето, посветено на Бенковски, авторът превръща в своя изходна точка онова, което досега е било препъникамък за толкова изследователи — енигматичното двуединство на Гаврил Хълтев и Георги Бенковски, невероятното прераждане на дребния вагабонтия в легендарен войвода. (В това отношение той се позовава на Иван Хаджийски, пръв отбелязал с рядко проникновение вътрешния драматизъм на тази сложна личност.) И с това вече е открита не само възможността да се обясни противоречивото му поведение — открит е вътрешният двигател на постъпките му, които, видени в нова светлина, разкриват истинската си цел и значение: „... неговата цел е била не да освободи България, а да освободи българина“ (разр. С. Я.) — да го освободи от робското у него, наславяно цели пет столетия.

Ако Бенковски е човекът на делото, усетил колко дълъг е кървавият път от идеята до реалността, водил с желязна воля вчерашните роби към едно поражение, което е в същност най-трудната победа — и рухнал под огромното бреме на моралната отговорност за своя триумф, то Волов е чистата жертвеност, моралното величие на идеята за свободата, постигнато в мъчителен себенадмозване. В интерпретацията на С. Янев двамата са не просто два полюса, взаимно отричащи се величини, а, напротив, тяхното така неправдоподобно съжителство през бурната пролет на 1876 г. има за автора стойността на символ, демонстриращ „... огромната си сила от съюза на двата потока, които осъществиха Възраждането“, събиращ „... идеализма и практицизма, саможертвата и личната изява.“ Колкото и категорично

и обобщено да звучи подобна формулировка (а справедливо ли е да изискваме от есесиста педантичната точност на научното изложение?), тя разкрива стремежа на автора да надхвърли рамките на психологическото портретуване, за да види в тези ярки индивидуалности типични проявления на нашата характерология и народопсихология в един от „звездните мигове“ на историята.

Третият — Захари Стоянов — е нещо съвсем друго, особено в 1876 г., както е ограничил задачата си С. Янев. Тук неговата задача е и най-лека, имайки пред вид „Записките. . .“, но и най-трудна, защото тогава Захари Стоянов вече не е — образно казано — медвенското овчарче, ала и още не е летописецът на Априлската епопея. Необходим е много точен усет, като се има пред вид, че по необходимост изследователят ще черпи сведения главно от „Записките. . .“, за да се види именно „Захари Стоянов сред българския живот в 1876 г.“, както е озаглавил есето си С. Янев.

Но едно подобно ограничение не е случайна. Единствен той през 1876 г. е още във възходящата крива на своя живот; и Бенковски, и Волов са достигнали апогея си, най-голямото си дело — неговото твърда предстои. В него сякаш се възплава жилавата жизнена сила, която зрее в изпитанията и чака своя час. Подобна трактовка хвърля нова светлина и върху отделни моменти от творчеството му — като пример бих посочил тезата за „ренесансовия смях“ в „Записките. . .“ (в смисъла, даден от Бахтин в този термин).

Бих могъл да се спра на още много интересни моменти в трите есета, но това би отклонило вниманието ни от основното — концептуалната цялостност на тази книга. Разбира се, това концептуално единство трябва да се схваща правилно, за да избегнем недоразуменията — С. Янев няма амбицията да обясни станалото (иначе само личностите биха били фатално недостатъчни), той не си присвоява правата на историка. И думите от предговора „Случайно събрани в Четвъртия революционен окръг, те са си закономерно нужни, за да стане така, както стана това, което в трите други подготвени окръзи не стана, както бе замислено и както бе нужно за историята“ имат стойността на един необходим акцент, но не и на методологическа платформа. Защото при цялото си уважение към историческото събитие, архивните източници, при цялата си фактологическа прецизност авторът е насочил вниманието си не към историята в собственния смисъл на думата, а към българската характерология и народопсихология, възплътена — и изразена в действие — от тримата герои на Априлската епопея.

Естествено в това отношение С. Янев следва една немногочислена, но жива и из-

вънредно актуална днес традиция, която в последно време ни обогати с такива ярки книги като „Българският Великден, или страстите български“ на Тончо Жечев, или „Българи“ на Ефрем Каранфилов. Безспорно това е израз на една органична потребност на нашето общество, на една остра жажда по самопознание — познание на българина и българското в историята. И в това отношение „Корени“ на С. Янев е не само успех за автора си, но и определен принос в изследването на нашата характерология и народопсихология.

Христо Стефанов

„НЕОФИТ БОЗВЕЛИ“ от ЖЕЧО АТАНАСОВ

С., Изд. на НС на ОФ, 1976

Като книга шестнадесета от библиотеката „Бележити българи“ Изд. на Отечествония фронт ни поднесе биографията на Неофит Бозвели от Жечо Атанасов. Литературното претворяване на книжовното и обществено дело на този изтъкнат наш възрожденец е не само оправдано — то запълва една отдавнашна празнина в популяризирането на най-ценното от възрожденското ни наследство.

Нешо повече, едва ли има друга форма на научно изследване, която по-успешно да очертае величината на неговата личност и необикновената му съдба, както литературната биография. Това е така поради своеобразието на историческата ценност на делото му — оставило след себе си преди всичко дирята на една изключителна индивидуалност, която бихме могли да поставим наред с фигури като Паисий, Г. С. Раковски и П. Р. Славейков. Едно вникване в съдбата и личността на Неофит Бозвели би ни дало възможност, от друга страна, да съдим по-пълно за типичните черти на българския възрожденски дух, проява на най-ценните качества на нашия народ.

Използването на биографията за очертаване на жизнения и творчески път на една личност като Неофит Бозвели поставя високи изисквания спрямо автора. Оскъднят изворен материал, с който разполагаме, липсата на точни исторически сведения за голяма част от живота му е първата, но не единствена трудност. Необикновената, пълна с превратности съдба на Неофит Бозвели, която го поставя в контакт с най-различни личности, изисква отлично познаване на историческата епоха и нейните конфликти, както и задълбочено проучване на живота и дейността на редица тогавашни културни и политически дейци —